

PAGAIDU AIZSARDZĪBA – pamiers līdz galīgā nolēmuma piņemšanai

Pirms gada, 2021. gada 20. aprīlī, stājās spēkā būtiski grozījumi Civilprocesa likumā, paredzot, ka papildus prasības nodrošināšanas līdzekļiem, kas civilprocesuālajā regulējumā jau pastāvēja daudzus gadus un tika piemēroti tiesvedībās, tiek ieviesti vispārējie pagaidu aizsardzības līdzekļi.

Pagaidu aizsardzības uzdevums ir nodibināt tādu kā pamiera stāvokli līdz galīgā nolēmuma piņemšanai civillietā.

Ar minētajiem grozījumiem civilprocesā ir ie- viests vispārējās pagaidu aizsardzības institūts, ve- binārā „**PAGAIDU AIZSARDZĪBAS LĪDZEKĻU, EFEKTIVITĀTE CIVILPROCESĀ UN PRAKSĒS PROBLEMĀTIKA**” uzsvēra **MĀRTIŅŠ ALJĒNS**, zvērinātu advokātu biroja Cobalt vadošais speciālists, zvērināts advokāts.

Civilprocesa likuma grozījumu mērķis bija radīt priekšnoteikumus efektīvākai personas tiesību aizsardzībai tiesā līdz brīdim, kad stāsies spēkā galīgais nolēmums lietā, norādīts likumprojekta anotācijā. No briža, kad lieta nonāk tiesā, līdz galīgā nolēmuma spēkā stāšanās brīdim var paitet samērā ilgs laiks, tādējādi prasītājam, kurš vēlas panākt kāda pienākuma izpildi no atbildētāja, neatkarīgi no prasības *prima facie* (pirmšķietamas) pamatotības uz tiesiski pamatoitu rīcību nereti ir jāgaida līdz tiesvedības noslēgumam visās trīs tiesu instancēs. Taču laika gaitā kadas problēmas risinājums var zaudēt aktualitāti vai var būt par vēlu labot nodarīto netaisnību.

Pagaidu aizsardzības institūta mērķis ir sniegt pagaidu risinājumu, kas noregulē strīdus civiltiesiskās attiecības līdz lietas galīgai izlešanai. Tādējādi pagaidu aizsardzība ir viens no taisnīgas tiesas jēdziena elementiem un ir nesaraujami saistīta ar tiesību aizsardzības efektivitāti.

Pirms grozījumu veikšanas Civilprocesa likums paredzēja divus pagaidu tiesiskās aizsardzības līdzekļus – prasības nodrošināšanu, ko varēja lūgt piemērot tikai mantiska rakstura prasībās, un pagaidu aizsardzību, ko varēja lūgt piemērot tikai atsevišķu kategoriju lietās, t.i., lietās par intelektuālu iņašuma tiesību pārkāpumiem, par kapitālsabiedrību dalībnieku sapulces lēmumu atzišanu par spēkā neesošiem,

par komercnoslēpuma aizsardzību, maksātnespējas procesa lietās un lietās par pagaidu aizsardzību pret vadarbību. Taču iepriekšējais regulējums neparedzēja ne prasības nodrošināšanas, ne pagaidu aizsardzības iespēju lietās, kurām nebija mantiska rakstura un kurās neietilpa kādā no minētajām kategorijām, vebinārā skaidroja M. Aljēns. Šis pagaidu aizsardzības trūkums bija īpaši izjūtams, piemēram, servītūta, goda un cieņas aizskāruma, datu aizsardzības pārkāpumu lietās.

Pagaidu aizsardzības iespēja var būt aktuāla arī citās lietās, piemēram, mantojuma dalīšanas lietās, strīdos, kas izriet no ilgstošām saistībām, piemēram, darba tiesisko attiecību strīdos, un strīdos par lietas atrasišanu.

Termins – pagaidu tiesiskās aizsardzība

Termins „pagaidu tiesiskās aizsardzība” ir domāts kā vispārinošs apzīmējums tiem procesuālajiem instrumentiem, ar kuriem likumdevējs ir vēlējies pasargāt prasītāju pret tā tiesību aizskaršanu līdz laikam, kad lietā būs stājies spēkā galīgais nolēmums.

Šis termins nav atrodams Civilprocesa likumā, proti, likuma 19. nodaļas nosaukums ir „Prasības nodrošināšana un pagaidu aizsardzība”, un arī regulējums attiecas uz šiem instrumentiem atsevišķi.

M. Aljēns pielāva, ka, iespējams, šādu nošķirumu var vērtēt kritiski, jo tas sadrumstalo pagaidu tiesiskās aizsardzības instrumentus un liek prasītājam izšķirties, ko lūgt tiesai – prasības nodrošināšanu vai pagaidu aizsardzību. Šo izvēli vieglāku nepadara tas, ka likumā noteiktie prasības nodrošinājumi un pagaidu aizsardzības līdzekļi vismaz daļēji pārklājas.

MĀRTIŅŠ ALJĒNS

ZAB Cotbalт vadoais speciālists,
zvērināts advokāts

**Pagaidu
aizsardzības
trūkums bija
īpaši izjūtams,
piemēram,
servitūta,
goda un cieņas
aizskāruma, datu
aizsardzības
pārkāpumu
lietās.**

Lielākajā daļā citu valstu civilprocesa regulējums nenodala prasības nodrošināšanas institūtu no pagaidu aizsardzības institūta. Grozījumu, kas stājās spēkā 2021. gada 20. aprīlī, likumprojekta anotācijā minēts, ka visās dalibvalstīs, kas aptaujā sniedza atbildes (Vācija, Malta, Čehija, Francija, Polija, Čehija, Lietuva), pagaidu aizsardzības institūts nav nodalīts no prasības nodrošināšanas. Savukārt Igaunijas civilprocesa tiesiskais regulējums ietver abus tiesību institūtus – gan pagaidu aizsardzību, gan prasības nodrošināšanu.

Tas, ka citu valstu civilprocesa regulējums nenodala prasības nodrošināšanas institūtu no pagaidu aizsardzības institūta, pierāda to, ka ir iespējams sekmīgi iztikt arī bez šāda nošķiruma, norādīja zvērinātais advokāts. Tāču ir labāk, ja pagaidu aizsardzība ir pieejama visu kategoriju lietās pat tad, ja esošais regulējums rada zināmu neskaidrību un terminoloģisku jucekli, jo ir jārēķinās ar terminiem – pagaidu tiesiskā aizsardzība, prasības nodrošināšana, pagaidu aizsardzība, kas var būt visparējā vai speciālā.

Atšķirīgi mērķi un piemērošana pamati

Pagaidu tiesiskās aizsardzības instrumentus iedala prasības nodrošināšanā un pagaidu aizsardzībā, bet pēdējais savukārt iedalīts vispārējā un speciālā pagaidu aizsardzībā. Vispārējā pagaidu aizsardzība ir visu kategoriju lietās, atskaitot tās, kurās ir piemērojama speciālā pagaidu aizsardzība.

Vispārējo pagaidu aizsardzību ir vieglāk izskaidrot, salīdzinot to ar sen pazīstamo prasības nodrošināšanas institūtu. **Lai gan prasības nodrošinājumam un pagaidu aizsardzībai ir kopīgas pazīmes, tomēr siem instrumentiem ir arī vairākas atšķirības.**

Pagaidu tiesiskās aizsardzības līdzekļiem ir atšķirīgi mērķi un attiecīgi arī piemērošanas pamati. Prasības nodrošināšanu prasītājs var lūgt tad, ja ir pamats uzskatīt, ka tiesas sprieduma izpilde lietā varētu kļūt apgrūtināta vai neiespējama (tikai mantiska rakstura prasībās).

Savukārt vispārējo pagaidu aizsardzību prasītājs var lūgt, ja ir pamats uzskatīt, ka prasītāja tiesības tiek aizskartas vai varētu tikt aizskartas, un ja pagaidu aizsardzības piemērošana nepieciešama iespējama būtiska kaitējuma novēršanai, kā arī ja jānosaka strīdīgu attiecību pagaidu noregulējums (gan mantiska, gan nemantiska rakstura prasībās).

Tātad vispārējo pagaidu aizsardzību ir pamats piemērot, ja kumulatīvi izpildās minētie nosacījumi:

- 1) prasītāja tiesību aizskārums vai iespējamais aizskārums, un
- 2) būtiska kaitējuma risks, ja pagaidu aizsardzība netiks piemērota.

Tas arī ir galvenais veids, kā atšķirt, kuros gadījumos ir jālūdz prasības nodrošināšana un kuros – pagaidu aizsardzība.

Pagaidu aizsardzības uzdevums

Ja prasītājam ir bažas, ka, piemēram, līdz galīgā nolēmuma spēkā stāšanās laikam lietā par parādu piedziņu atbildētājs atsavinās savus aktīvus, tādējādi padarot

sprieduma izpildi par neiespējamu, tad prasītājam ir jālūdz prasības nodrošināšana, apķilajot atbildētāja kustamo mantu vai ierakstot prasības nodrošinājuma atzīmi zemesgrāmatā attiecībā uz atbildētājam piederošo nekustamo īpašumu.

Savukārt, ja prasītājs ir norūpējies, piemēram, par to, ka līdz galīgā nolēmuma spēkā stāšanās laikam lietā par servitūta nodibināšanu prasītājs nespēs pieklūt savam īpašumam, prasītājam ir jālūdz pagaidu aizsardzība, uzliekot atbildētājam pienākumu tiesvedības laikā novērst šķēršļus piekļuvei īpašumam.

Vienkāršoti var teikt, ka pagaidu aizsardzības uzdevums ir nodibināt tādu kā pamiera stāvokli līdz galīgā nolēmuma pieņemšanai civillietā.

Civilprocesa likuma 137. panta otrā daļa paredz arī alternatīvu pamatu pagaidu aizsardzības piemērošanai, proti, kad jānosaka strīdīgo attiecību pagaidu noregulējums, ja tas ir nepieciešams prasītājam iespējami būtiska kaitējuma novēršanai. Protams, prakse rādis, vai šādam alternatīvam pamatam ir patstāviga nozīme prasītāja tiesību aizsardzībā.

Prasītāja interesei ir jābūt nopietni apdraudētai

Līdzīgi kā prasības nodrošināšanas gadījumā arī pagaidu aizsardzības gadījumā tiesai ir papildus jāvērtē prasības pirmšķietamā pamatošība un arī samērīgums starp pušu tiesiskajām interesēm un pagaidu aizsardzības līdzekļa piemērošanas ietekmi uz tām. Tas nozīmē, ka prasītāja interesei ir jābūt nopietni apdraudētai, un šis apdraudējums ir jāsamēro ar atbildētāja intereses apdraudējumu.

Lemjot par pagaidu aizsardzības piemērošanu, tiesas jāvērtē:

- prasības pirmšķietamais juridiskais pamatojums (prasības materiāltiesiskās pamatošības noskaidrošana);
- pagaidu aizsardzības samērīgums (līdzsvars) starp pušu tiesiskajām interesēm;

- ■ pagaidu aizsardzības līdzekļa piemērošanas iespējamā ietekme uz pušu interesēm (vai pastāv pieiekams pamats uzskatīt, ka ar minēto pārkāpumu pieteicējam tiek nodarīts vai tiks nodarīts būtisks kaitējums gadījumā, ja pagaidu aizsardzības līdzeklis netiks piemērots).

Pagaidu aizsardzības jautājuma izlemšanā uzsvars īpaši likts uz samērīguma izvērtēšanu,

kas nozīmē, ka prasītāja interesei ir jābūt nopietni apdraudētai, un šis apdraudējums ir jāsamēro ar atbildētāja intereses apdraudējumu. Lai to izdarītu, tiesai ir jāizvērtē abu pušu interešu aizskāruma iespējamās sekas, norādīts likumprojekta anotācijā.

Var lūgt jebkurā procesa stadijā

Gan prasības nodrošināšanas, gan pagaidu aizsardzības gadījumā lūgumu par vienu vai otru tiesiskās aizsardzības līdzekļa piemērošanu var lūgt jebkurā procesa stadijā, arī pirms prasības celšanas. Taču atšķiras iemesli, kāpēc lūgt tiesisko aizsardzību jau pirms prasības celšanas.

Proti, prasības nodrošinājumu pirms prasības celšanas var lūgt, ja parādnieks, izvairoties no saistību izpildes, izved vai atsavina savu mantu, atstāj deklarēto dzīvesvietu vai veic citas darbības, kas liecina, ka viņš nav godprātīgs. Savukārt pagaidu aizsardzību pirms prasības celšanas var lūgt, ja pagaidu aizsardzība ir jāpiemēro nekavējoties būtiska kaitējuma novēršanai.

Atšķirīgi izskatīšanas termini

Prasības nodrošināšanas un pagaidu aizsardzības gadījumos atšķirība ir arī izskatīšanas terminos.

Lūgumu par prasības nodrošināšanu tiesa izskata ne vēlāk kā nākamajā dienā pēc pieteikuma saņem-

šanas vai lietas ierosināšanas (ja saņemts vienlaikus ar prasības pieteikumu).

Savukārt jautājumu izlemšanai par vispārējās pagaidu aizsardzības piemērošanu ir vairāki varianti.

Primāri tiesa šo jautājumu izskata 10 dienu laikā pēc pieteikuma saņemšanas vai lietas ierosināšanas (ja saņemts vienlaikus ar prasības pieteikumu). Par to netiek informēti lietas dalībnieki, jautājums tiek izskatīts rakstveida procesā.

Taču, ja ir nepieciešams noskaidrot kādus papildu apstākļus, tad tiesai ir arī iespēja nozīmēt tiesas sēdi. Šādā gadījumā jautājums tiek izskatīts 15 dienu laikā tiesas sēdē.

Ja kavēšanās var radīt neatgriezenisku kaitējumu un tiesa secina, ka nav jāprasa papildu pierādījumi, tad šo jautājumu izskata ne vēlāk kā nākamajā dienā pēc pieteikuma saņemšanas vai lietas ierosināšanas.

Kas ir pagaidu aizsardzības līdzekļi

Salīdzinot vispārējās pagaidu aizsardzības līdzekļus ar prasījuma nodrošinājuma līdzekļiem, var redzēt, ka tie atsevišķos gadījumos pārklājas. Tas, vai kāds konkrēts pagaidu aizsardzības līdzeklis attiecīgajā lietā būs samērīgs un piemērojams, ir atkarīgs no lietas apstākļiem.

Papildinot Civilprocesa likuma 138.¹ pantu „Pagaidu aizsardzības līdzekļi”, ir noteikts, ka tie ir:

- atbildētājam piederošas kustamas mantas apkilāšana;
- aizlieguma atzīmes vai citas atzīmes ierakstīšana zemesgrāmatā, attiecīgās kustamas mantas reģistrā vai citā publiskā reģistrā;
- aizliegums atbildētājam veikt noteiktas darbības vai pienākums atbildētājam noteiktā termiņā veikt noteiktas darbības;

ATBILDES UZ JAUTĀJUMIEM

Kam saskaņā ar Civilprocesa likuma 620. panta ceturto daļu tiek uzlikts naudas sods par tiesas lēmumu nepildīšanu?

Sodu uzliek atbildētājam – juridiskajai personai. Šajā gadījumā ir atšķirība no atbildības par zvērinātu tiesu izpildītāju rīkojumu neplīšanu, kur saskaņā ar Civilprocesa likuma 551. panta otro daļu naudas sodu uzliek nevis juridiskai personai, bet amatpersonai.

Dzīvoķļu īpašuma kopības lēmuma apstrīdēšana par pārvaldnieka maiņu. Vai ir iespējama pagaidu aizsardzība?

Šajā gadījumā ir izšķirami divi jautājumi. Pirmkārt, vai pārvaldnieka maiņa ir kaut kas tāds, kas aizskar prasītāja tiesības un rada būtisku kaitējuma risku? To presumēt nevar, un būtu nepieciešami papildu argumenti un pierādījumi, kādēļ pārvaldnieka maiņa aizskar vai var aizskart prasītāja tiesības un radīt būtisku kaitējuma risku.

Otrkārt, izaicinājums būtu atrast piemērotu pagaidu aizsardzības līdzekli, jo skaidrs, ka pagaidu aizsardzība nedrīkstētu aizskart kādu, kas nav atbildētājs, proti, pagaidu aizsardzība ir līdzeklis, kas varētu tikt piemērots atbildētājam. Bet šajā gadījumā pārvaldnieks nav atbildētājs. Tāpēc, visticamāk, efektīvs pagaidu aizsardzības līdzeklis šajā gadījumā varētu būt problemātisks.

Vai pagaidu aizsardzības līdzeklis var būt atbildētājam noteikts aizliegums iesniegt maksātnespējas procesa pieteikumu?

Šādu aizliegumu nevar noteikt viena iemeslu dēļ, proti, šādū veidā būtu liels risks, ka tiktu nepamatoti aizskartas atbildētāja kreditoru intereses. Ja atbildētājam ir iestājies pienākums iesniegt maksātnespējas procesa pieteikumu, tad tas ir jāiesniedz ne jau tādēļ, lai atbildētājs varētu izvairīties no saistību izpildes, bet tādēļ lai turpmāk visiem kreditoriem tiktu nodrošināta vienāda iespēja saņemt savu prasījumu samaksu.

Otrkārt, nav iespējams lūgt tādu pagaidu aizsardzības līdzekli, kurš izpaužas kā aizliegums personai veikt likumā noteiktas darbības. Šajā gadījumā – ja jau atbildētājam ir iestājies pienākums saskaņā ar Maksātnespējas likumu iesniegt maksātnespējas procesa pieteikumu, šāds pienākums atbildētājam ir jāpilda un šādu pienākuma izpildīšanu civilprocesa ietvaros nav iespējams ierobežot.

- izpildu darbības atlikšana (arī aizliegums tiesu izpildītājam nodot naudu vai mantu piedzinējam vai parādniekam vai mantas pārdošanas apturēšana);
- strīdīgo attiecību pagaidu noregulējums.

Ko nozīmē citas atzīmes reģistrācija

Pagaidu aizsardzības līdzekļu gadījumā var lūgt ne tikai aizlieguma atzīmes reģistrāciju zemesgrāmatā vai citos publiskos reģistros, bet arī citas atzīmes reģistrāciju. Ko tas nozīmē? Ja runā par ķīlas tiesības atzīmi vai aizlieguma atzīmi, kura tiek nostiprināta zemesgrāmatā, tad šobrīd ir skaidri zināmas sekas, kādas ir šādai atzīmei.

Savukārt citas atzīmes sekas nav vairs tik skaidras, jo, prasītajam un tiesai pieņemot lēmumu, ir iespējas citas atzīmes formulējumu izvēlēties atbilstoši lietas niansēm. Šai atzīmei nozīme ir tāda, ka, ierakstot to zemesgrāmatā, jebkura trešā persona tiek informēta par tiesvedības faktu, un, iegūstot nekustamo īpašumu ar šādu atzīmi, jaunajam īpašniekam ir jārēķinās ar iespējamām sekām tiesvedības rezultātā.

Svarīgs jautājums ir atbildētāja iespējamo zaudējumu nodrošināšana vispārējā pagaidu aizsardzībā.

Pozitīva pienākuma uzlikšana atbildētājam

Ar grozījumiem Civilprocesa likumā tika ieviesta iespēja prasīt ne tikai aizlieguma noteikšanu atbildētājam kaut kādā veidā rikoties, bet arī pozitīva pienākuma uzlikšana atbildētājam.

Likumprojekta anotācijā minēts konkrēts piemērs. Strīdā par siltumenerģijas piegādes līguma nosacījumu izpildi, kā rezultātā pakalpojumu sniedzējs apkures sezonas laikā ir atslēdzis siltumenerģijas piegādi daudzdzīvokļu dzīvojamai mājai, ir pamats lūgt pagaidu aizsardzību, nosakot pienākumu atbildētājam līdz brīdim, kad stājies spēkā gala nolēmums, turpināt sniegt siltumenerģijas pakalpojumus.

Strīdīgās attiecības pagaidu noregulējums

Ar grozījumiem civilprocesā tika ieviests jauns pagaidu aizsardzības līdzeklis – strīdīgās attiecības pagaidu noregulējums. Tas tika ieviests tāpēc, lai apvertu visas iespējamās situācijas, kad prasītajam ir nepieciešama pagaidu aizsardzība, bet pārējie uzskaitītie

pagaidu aizsardzības līdzekļi nav piemēroti būtiskā kaitējuma novēršanai.

Piemēram, pagaidu noregulējums var izpausties kā īpašuma lietošanas kārtības noteikšana, kas cita starpā var ierobežot ne tikai atbildētāju, bet arī prasītāju veikt noteiktas darbības.

Atbildētāja iespējamo zaudējumu nodrošināšana

Svarīgs jautājums ir atbildētāja iespējamo zaudējumu nodrošināšana vispārējā pagaidu aizsardzībā. Šajā gadījumā atšķirībā no prasības nodrošināšanas ir vairākas nianes. Piemēram, prasības nodrošināšanas gadījumā Civilprocesa likums nosaka prasītājam iemaksāt drošības depozītu 5% apmērā no prasījuma summas vai lielākā apmērā pēc tiesas ieskatiem, ja ir prasījums par Civilprocesa likuma 138. panta 1., 2., 4., 6. punktā paredzēto pagaidu nodrošināšanas līdzekli. Depozīts ir jāiemaksā zvērināta tiesu izpildītāja depozīta kontā.

Vispārējās pagaidu aizsardzības gadījumā Civilprocesa likums neparedz kādu konkrētu summu, kura prasītājam būtu jāiemaksā, bet aprobežojas ar visai lakonisku formulējumu – noteiktās naudas summas iemaksāšana zvērināta tiesu izpildītāja depozīta kontā vai līdzvērtīgas garantijas iesniegšana tiesā.

Grozījumi arī paredz, ka prasības nodrošināšanas gadījumā tiesa var pilnībā vai daļēji atbrīvot prasītāju no pienākuma par atbildētāja iespējamo zaudējumu nodrošināšanu, nemot vērā lietas apstākļus, zaudējuma nodrošināšana nav taisnīga vai nesamērīga ar prasītāja mantisko stāvokli.

Civilprocesa likumā attiecībā uz pagaidu aizsardzību nav noteikts šāds atbrīvojums.

Mainīts valsts nodevas apmērs

Ar grozījumiem tika mainīts valsts nodevas apmērs, paredzot, ka turpmāk ir vienota pieeja gan prasības nodrošināšanai, gan pagaidu aizsardzībai. Būtiski, ka valsts nodevas apmērs ir samazināts no iepriekšējiem 0,5% no prasības summas līdz 70 eiro. Līdz ar to pagaidu tiesiskā aizsardzība ir kļuvusi daudz pieejamāka un tiesām ir jārēķinās ar daudz liešķu šī instrumenta izmantošanu.

Lai disciplinētu un motivētu atbildētāju pildīt tiesas lēmumu par prasības nodrošināšanu vai pagaidu aizsardzību, uzliekot atbildētājam veikt noteiktas darbības, tiesa var lemt arī par naudas soda piemērošanu atbildētājam līdz 3000 eiro, vienlaikus nosakot jaunu termiņu nolēmuma izpildei.

Ja arī pēc naudas soda uzlikšanas atbildētājs turpina nepildīt tiesas lēmumu, tad zvērināts tiesu izpildītājs nosūta prokuroram iesniegumu par kriminālprocesa uzsākšanu. Tātad, grozot Civilprocesa likuma 620. panta ceturto daļu, par tiesas noteiktā pienākuma nepildīšanu ir noteikta krietni lielāka sankcija – 3000 eiro, nekā tas bija iepriekš.

**Semināra atziņas
apkopoja
INESE HELMANE**